

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Маріупольського державного університету
професору Вікторії ЛИСАК
03037, м. Київ, вул. Преображенська, 6

ВІДГУК

офіційного опонента, професора кафедри політології та міжнародних відносин Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка», доктора політичних наук, професора **Хоми Наталії Михайлівни** на дисертаційну роботу **Ольги Періч** «Національні меншини в політичних процесах Республіки Словенія», подану на здобуття наукового ступеня доктор філософії з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 – Політологія

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Актуальність теми визначається чутливістю для більшості сучасних держав питання про те, наскільки активну роль та гарантований вплив можуть мати національні меншини у політичному процесі. Перед Словенією, яка порівняно недавно здобула незалежність і розвивається як держава-член ЄС, також постають серйозні виклики, пов'язані з необхідністю знаходження компромісу між національною та загальноєвропейською ідентичностями, гармонізацією національних інтересів з правовою системою ЄС. Конституція Республіки Словенія, попри формальне декларування рівності, поставила етнічні спільноти на території в нерівні умови та проблема уже тривалий час не є розв'язана. При цьому Словенію тривало уважали взірцевою в частині здійснення демократичної політики щодо національних меншин. Така ситуація не є притаманна винятково Словенії, адже недостатнє представництво меншин і маргіналізованих громад не є рідкістю в демократичних країнах.

Останніми роками у публічному дискурсі активно підіймається питання про необхідність перегляду Словенією правового статусу окремих національних меншин. Актуалізують проблему й рекомендації інституцій ЄС щодо удосконалення національної політики Словенії. Відтак не виключеними є зміни

у державній етнополітиці Словенії, що й актуалізує науковий інтерес до тематики дисертації О. Періч.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Дисертація О. Періч виконана на кафедрі політології та міжнародних відносин Маріупольського державного університету. Вона підготовлена в рамках тематики кафедри «Трансформація політичних систем країн світу в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0119U001313) (2019-2021 рр.)). Внесок дисертантки в розробку вказаної теми полягає в аналізі ролі та значення моделей політичного представництва національних меншин Словенії та їхньої інтеграції в політичну систему держави.

Рукопис дисертації складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації – 238 сторінки, з яких 192 сторінки – основний текст. Робота ілюстрована 3 рисунками. Список використаних джерел налічує 277 найменувань, з яких 233 – іноземними мовами.

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, вказано зв'язок з науково-дослідною роботою кафедри, сформульовано основну мету і завдання, визначено об'єкт, предмет та методи дослідження. Перераховано основні наукові результати та їхню практичну значущість. Схарактеризовано особистий внесок здобувачки, перелік публікацій, де представлено результати дисертаційної роботи.

У **Розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження»**, що має оглядовий характер, висвітлено основні, теоретичні поняття, які інтерпретуються в дисертації, проаналізована історіографія та методологія дослідження. Особливу увагу дисертантка приділила з'ясуванню місця національних меншин Словенії у сучасних націоналістичних, етнополітичних студіях. Відзначимо, що дисертантка приділила належну увагу тлумаченню етнополітичних концептів сучасними словенськими дослідниками. Дисертантка слушно відзначила (с. 69), що словенські дослідники в основному є репрезентантами проурядової позиції щодо становища національних меншин у республіці («взірцевий характер» політики уряду з питань захисту меншин), в той час, як більшість незалежних західних

експертів наголошують на радше дискримінаційному характері політики офіційної Любляни щодо політичних прав національних меншин.

Обсяг та якість проведеного аналізу вказують на високий рівень обізнаності авторки дисертації з результатами сучасних наукових досліджень з проблематики, яка вивчається. Відчувається глибока зацікавленість О. Періч у тематиці дисертації.

У **Розділі 2 «Політико-правові засади розвитку національних меншин у Республіці Словенія»** досліджено особливості міжнародно-правового захисту національних меншин. Проаналізовано гарантії прав національних меншин, які законодавчо передбачено у Республіці Словенія. Досліджено інститути, завдання, напрями діяльності етнополітичного менеджменту Словенії.

У **Розділі 3 «Політична участь національних меншин»** проаналізовано практичний досвід самоврядування італійської меншини, форми політичної самореалізації угорської меншини. Приділено увагу політичному контексту функціонування ромської громади у Словенії. З'ясовано перспективи політизації т. зв. «нових меншин» (хорвати, серби, боснійці, македонці, чорногорці).

У **«Висновках»** перераховано основні наукові результати проведеного дослідження громадської та політичної самоорганізації національних меншин та їх участі в політичних процесах Республіки Словенія. Усі висновки є обґрунтованими та становлять як наукову, так і практичну цінність. Дисертація має цілісний, завершений характер.

Аналіз змісту анотації до дисертації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Анотація не містить положень чи ідей, які не зазначені в основному тексті дисертації. Анотація подана українською та англійською мовами і є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертації та основних результатів дослідження, що позначені елементами наукової новизни.

Дисертація оформлена українською мовою із дотриманням наукового стилю. Вона повністю відповідає чинним вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії». Дисертація оформлена згідно вимог МОН України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація О. Періч характеризується системністю, послідовністю викладення матеріалу, чіткістю формулювань, обґрунтованістю основних висновків, рекомендацій та власної позиції.

Детальне ознайомлення з текстом дисертації О. Періч дає підстави стверджувати, що підхід дисертантки до аналізу предмета дослідження є ґрунтовним. Об'єкт і предмет дослідження визначені чітко й правильно, вони відповідають зазначеній темі. Мета дослідження сформульована науково-виважено, а його завдання досить добре корелюють з вказаною метою щодо вирішення загальної важливої дослідницької проблеми – з'ясувати, яку ж роль відіграють національні меншини у політичному житті Республіки Словенія, які є проблеми з реалізацією цієї ролі.

Дисертація має логічну структуру, яка дозволяє розкрити позначені дослідницькі завдання та досягти поставленої мети. Висловлені наукові положення та висновки відзначаються науковістю та вірогідністю.

Дисертація містить нові, раніше не захищені наукові положення, які вважаємо достатньо обґрунтованими. Отримані в роботі наукові результати в сукупності розв'язують актуальну наукову проблему, що виявляється в з'ясуванні ролі та значення моделей політичного представництва національних меншин Словенії та їхньої інтеграції в політичну систему держави.

Позитивно на ґрунтовне вивчення теми вплинув той факт, що дисертантка знає проблематику дослідженні «зі середини», позаяк є представницею національної меншини (української) в Словенії та є лідеркою однієї з діаспоральних організацій.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній політичній науці дослідженням участі національних меншин у політичних процесах Республіки Словенія.

На схвалення заслуговують положення роботи, які відбивають новизну дисертації. Багато проблемних питань у вітчизняній політичній науці ставляться вперше. Зокрема, дисертанткою було:

- визначено та проаналізовано структуру, рівень ефективності системи етнополітичного менеджменту Республіки Словенія;
- порівняно політичну участь національних громад Словенії та визначено фактори, що впливають на політичну активність окремих національних меншин;
- узагальнено відомості та приклади участі національних меншин у політичних процесах Республіки Словенія у 1991-2021 роках;
- удосконалено уявлення про структуру політичної участі та механізми прийняття рішень у середовищі автохтонних національних меншин Словенії;
- визначено форми політичної участі ромських громад Словенії та перспективи політизації ромської меншини на національному рівні;
- розвинуто підходи щодо ролі національних меншин Словенії у транскордонному співробітництві з Італією та Угорщиною;
- верифіковано гіпотезу про неоднаковий рівень політичної участі та самоорганізації національних меншин, що на пряму залежить від асиметричності політико-правових гарантій для них та виокремлення «автохтонних» меншин.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладені у 8 наукових працях: 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, 2 статтях, опублікованих у закордонних періодичних наукових виданнях, 2 тезах наукових доповідей. Публікації чітко та повно відображають результати та висновки дослідження, які є достатньою мірою логічними та обґрунтованими.

Дотримання академічної доброчесності.

Дисертація є самостійним дослідженням О. Періч. Усі сформульовані в ній положення та висновки обґрунтовано на основі власних досліджень. Зроблено посилання на наукові праці здобувача, наведені в анотації. Перелік цих праць

також міститься у списку використаних джерел. Усі публікації здобувача пов'язані з темою дисертаційної роботи та розкривають її зміст. Усі публікації дисертанткою підготовлені без співавторства. У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

1. Найперше, потребує обговорення методологія дослідження. Звернемо увагу на два питання:

а) дисертантка декларує (с. 80) застосування методу контент-аналізу при опрацюванні документів організацій національних меншин Словенії. Відтак потребує уточнення, як саме конкретно проводився кількісно-якісний аналіз змісту текстових масивів, якими були власне кількісні результати застосування цього метода;

б) також дисертантка вказує (с. 79) на використання порівняльного метода. Не зрозуміло, за якими індикаторами проводилося порівняння. Можливо, доцільно було б як додатки чи в інший спосіб представити інструментарій порівняльного аналізу, який би унаочнив ті чи інші відмінності політичної суб'єктності національних меншин Словенії.

2. Мета дисертації була сформульована як *«визначення і з'ясування моделей, напрямів, механізмів участі національних меншин Словенії в політичних процесах держави»* (с. 22). Справді, дисертантка в роботі веде мову про участь/проблеми участі угорців, італійців, ромів, «нових» («неконституційних») меншин у політичному процесі, однак цей виклад не був спрямований саме на конструювання тих чи інших «моделей», «напрямків», «механізмів». Відтак від описового викладу доцільно було перейти до виведення певних класифікацій, типологій згаданих «моделей», «напрямків», «механізмів» з визначенням їх особливостей, відмінностей і т. ін. До прикладу, Розділ 3 хоч і названий *«Типологія політичної участі національних меншин»*, але характеристику політичної участі угорців, італійців, ромів та «нових» меншин у Словенії навряд можна уважати саме типологією. Від типології очікується конструювання якоїсь

авторської класифікації, а у даному випадку ми маємо справу з авторським дослідженням проблеми політичної участі кількох найбільших національних меншин Словенії.

3. У дисертації хронологічні межі визначені 1991-2021 роками. Однак, на нашу думку, у дисертації, яка захищається наприкінці 2023 року доцільно було пролонгувати аналіз, адже у 2022-2023 роках відбувалися певні процеси в частині політичної суб'єктності національних меншин Словенії. Відтак в межах обговорення пропонується уточнити характер цих процесів 2022-2023 років, вказати на зміни, які відбулися у національному питанні за два останні роки. Тим більше це важливо з огляду на те, що 2022 року в Словенії пройшли як парламентські, так і президентські вибори. Відтак доцільно уточнити, як звучала національна проблематика у програмах провідних кандидатів на виборні посади, а особливо це стосується програм тих, хто здобув електоральну перемогу. Очевидно, що етнополітичні наративи словенських політиків дуже узалежені від їх ідеологічних преференцій.

Аргументом на користь пролонгованого у часі аналізу є й той факт, що окремі події, факти, про які згадує дисертантка, тривали в часі і не зрозуміло, який отримали результат. До прикладу, на с. 113 згадується про підготовлену в лютому 2018 року законодавчу ініціативу, обговорення законопроекту в парламенті та не зрозуміло, як було фіналізоване це питання і чому ті чи інші законотворчі ініціативи були прийняті/відхилені.

4. За нашою оцінкою, у роботі недостатню увагу приділено розгляду позицій інституцій ЄС щодо проблеми захисту прав національних меншин у Словенії. Важливо було не лише систематизувати всі критичні зауваження до уряду Словенії (найбільше їх стосувалося ромів, а також мови ворожнечі), а й проаналізувати, як Словенія на інституційному рівні реагувала на озвучені зауваження (враховувала, ігнорувала і т. ін.). У дисертантки з цього приводу є лише згадка про факт щорічних зауважень щодо політики Словенії щодо національних меншин (с. 48).

5. У дослідженні не представлено питання, якою є громадська думка населення Словенії щодо національної проблематики. Власне визначаючи джерельну базу дисертації (с. 69) дисертантка про опрацювання результатів опитувань громадської думки не вказує. Відтак не зрозуміло, як громадяни Словенії ставляться до того, чи доцільно збільшувати перелік національних меншин, чия політична суб'єктність буде закріплена конституційно? Це стосується і ромів, і вихідців з колишньої Югославії. Можливо, є якісь відмінності у ставленні громадськості Словенії щодо різних національних меншин, про які доцільно згадати?

На нашу думку, дослідження громадської думки (опрацювання результатів проведених досліджень) дозволило б відповісти на чутливі питання національної проблематики, які лежать не тільки в інституційній, а й в аксіологічній (ціннісній) площині. Наприклад, обмежений доступ до особливих прав для ромів є не лише недопрацюванням словенських держаних інституцій, а й результатом маргіналізованості, дискримінованості, стигматизації у словенському суспільстві цієї національної меншини.

6. Звертаємо увагу на потребу уточнення характеру відносин Словенії та Хорватії щодо національного питання. Це є одним із відкритих і складних питань між Загребом і Люблянєю. Хорвати у Словенії не мають статусу визнаної національної меншини, при цьому їх проживає там бл. 55 тис. Хорватія постійно хоче діалогу з цього питання, адже словенці є офіційно визнаною національною меншиною в Республіці Хорватія, а відтак уважає, що проблема мала б бути розв'язана в дусі взаємної поваги. Доцільно уточнити, як дисертантка вбачає розв'язання цієї хорватсько-словенської проблеми, а також, чому досі не було досягнуто порозуміння між двома державами ЄС.

Наведені нами міркування мають характер наукової дискусії, і, безумовно, не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження Ольги Періч та не знижують його науково-практичної цінності. Робота виконана на високому теоретико-методологічному рівні, є цілісною та завершеною.

Загальний висновок. Враховуючи актуальність дисертаційної роботи, її наукову новизну, теоретичне і практичне значення, вважаю, що дисертаційна робота Ольги Періч «Національні меншини в політичних процесах Республіки Словенія» повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 зі змінами), та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктор філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
та міжнародних відносин
Інституту гуманітарних
та соціальних наук
Національного університету
«Львівська політехніка»

Наталія ХОМА

Підпис Наталії Хоми засвідчую
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ